

К. В. Носова,
аспірант Державного закладу «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ

Деякі аспекти виховання при формуванні культури професійного спілкування майбутніх тележурналістів

Розглянуто аспекти виховання у формуванні культури фахового спілкування майбутніх телевізійних журналістів. Проаналізовано головні завдання національного виховання: формування національної самосвідомості, бажання працювати задля розквіту держави, високої мовної культури, виховування поваги до Конституції, законодавства України; забезпечення єдності поколінь, виховання духовної культури особистості; утвердження принципів загальнолюдської моралі – правди, справедливості, патріотизму, доброти; виховання шанобливого ставлення до рідної мови, культури, традицій; забезпечення повноцінного розвитку молоді; формування соціальної активності особи через залучення вихованців у процеси державотворення, реформування суспільних відносин; розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов для соціалізації, формування наукового світогляду.

Ключові слова: культура, спілкування, виховання, майбутні тележурналісти, тренінг.

Nosova K. V. Some Aspects of Education in Creating a Culture of Professional Communication of Future Journalist.

The aspects of education in building a culture of professional communication of future broadcasters are analyzed. The main task of national education: the formation of national identity, the desire to work for the flourishing state and high linguistic culture, having respect for the Constitution, laws of Ukraine; ensuring the unity of generations, and raise the spiritual culture of personality; establish principles of morality – righteousness, justice, patriotism, kindness; cultivate respect for the native language, culture and traditions; ensure the full development of young people; generate social activity of the individual through the involvement of students in the state, reform of public relations; develop individual skills and talents of young people, providing conditions for socialization, the formation of a scientific outlook are analyzed.

Key word: culture, communication, education, future journalist, training.

Постановка наукової проблеми зумовлена тим, що сьогодення вимагає від суспільства відродження національної системи виховання молоді, зокрема майбутніх тележурналістів, бо саме їх роль як носіїв певних поглядів у суспільстві є особливою. Позитивний вплив телебачення на глядачів залежить від внутрішніх моральних якостей, етичних цінностей, культури професійного спілкування тих, хто створює телевізійні програми.

Разом з тим, ринок праці сьогодні потребує таких випускників вищих навчальних закладів, які мають навички широкого міжкультурного спілкування, здатні працювати в мультикультурному середовищі. Проте сучасний телепростір досить часто демонструє відсутність журналістської культури: більшість передач ставить під сумнів загальнолюдські, національні цінності, моральні та культурні ідеали.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати роль виховання у формуванні культури професійного спілкування майбутніх тележурналістів.

Аналіз досліджень. Різні аспекти проблеми знайшли відображення в наукових працях, спрямованих на: визначення сутності професійної культури фахівця (В. Андрущенко, А. Бойко, І. Бех, О. Бондаревська, І. Зарецька, Е. Зеєр, І. Зязюн, І. Ісаєв, Н. Крилова); закономірності розвитку особистості під впливом соціального середовища

та виховання (Л. Божович, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн). Вимоги до моделі професіонала в контексті сучасної соціокультурної та інформаційно-технологічної ситуації розглядають М. Васильєва, Н. Волкова, М. Євтух; визначенню особливостей фахової підготовки, актуальним питанням професійної освіти журналістів присвячено наукові праці В. Демченко, В. Здоровега, І. Михайліна, Д. Рендалла, В. Різун, Л. Світича. Психологію впливу діяльності тележурналістів на глядачів розглядали такі науковці як О. Баришполец, Н. Богомолова, Н. Брушлинська, Н. Даниленко, Е. Денніс, О. Зернецька, А. Каптерев, С. Кара-Мурза, Н. Костенко; питання формування мовної культури майбутніх журналістів порушуються у працях В. Костюка, методологічної культури – у дослідженнях В. Ворошилова, Я. Засурського, О. Марачевої, логічної культури журналістів – у дослідженнях О. Тертичного. Сутність професійної культури журналіста відображена у працях В. Олешка.

Аналіз наукових праць свідчить про те, що виховання має яскраво виражений національний характер, адже немає людини взагалі – абстрактної, безликої, без конкретної національної приналежності – є Людина. Ставши одним із чинників духовного життя, виховання займає першочергову сходинку суспільства. У державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття» головна мета національного виховання

на сучасному етапі визначається як формування особистісних рис громадянина України, що включають у себе: національну свідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо головні завдання національного виховання:

- формування національної самосвідомості, любові до рідної землі, родини, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати, високої мовної культури, володіння українською мовою; виховування поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки та формування правової культури;

- забезпечування єдності поколінь, виховування поваги до батьків та свого народу; виховування духовної культури особистості та створення умов для вільного формування її світоглядних позицій; утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, толерантності та ін.; культивування найкращих рис української ментальності: працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку із природою, гостинності тощо; виховування шанобливого ставлення до рідної мови, культури, традицій; забезпечення повноцінного розвитку молоді, охорона й зміцнення її фізичного, психічного та духовного здоров'я;

- формування соціальної активності особистості через залучення вихованців у процеси державотворення, реформування суспільних відносин; розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов для соціалізації, формування наукового світогляду; формування високої етики міжнаціональних стосунків [6, 625–635].

Зауважимо, що розвиток особистості й розвиток нації – це дві сторони одного поступу суспільства. Адже «нація – це найвищий тип органічної людської спільності, це духовне з'єднання людей, які на ґрунті природного положення, спільного переживання історичної долі, спільних історичних традицій, культури та єдності інтересів невпинно рухаються до повного творчого вияву потенційних внутрішніх сил і можливостей» [4, 62].

Національне виховання містить самобутній зміст, форми й методи впливу на особистість, які найповніше відповідають її природним і соціальним ознакам. Це надійна основа культурно-історичного розвитку нації, а відповідно, й особистості, гарант долучення молоді до загальнолюдських матеріальних і духовних цінностей завдяки глибокому вивченню надбань історії, культури, традицій рідного народу. Адже загальнолюдське не є щось окреме від національного. Воно існує в національному і через національне себе виявляє. Свого часу М. Бердяєв писав: «Хто не любить свого народу, той не може любити людство. Адже Людина входить у людство

через національну індивідуальність, як національна людина, а не безлика людина» [4, 18–21]. Ці слова є яскравим підтвердженням пріоритету національного виховання в освоєнні загальнолюдської культури, залучення до неї молоді.

Національне виховання містить величезні можливості щодо формування громадянина України. Зауважимо, що головною метою національного виховання є формування національно свідомого громадянина, патріота, вірного продовжувача традицій народу. Метою національно-патріотичного виховання є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків.

Згідно з Концепцією громадянського виховання, ідеал національного виховання – це громадянин, патріот, професіонал, людина з притаманними їй особистісними якостями і рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками, спрямованими на розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні, людина компетентна, відповідальна, національно свідомо, з гострим почуттям належності до рідної землі, народу, визнанням духовної єдності поколінь, спільності культурної спадщини; почуттям патріотизму та відданості Батьківщині, з гуманістичною мораллю, повагою до таких цінностей, як свобода, рівність, справедливість; людина соціально активна, готова до участі в процесах державотворення, здатна до спільного життя і співпраці, готова взяти на себе відповідальність, робити самостійний життєвий вибір; здатна розв'язувати конфліктні ситуації, працелюбна, відповідальна за свої дії; людина правової та політичної культури, критичного мислення, здатна відстоювати свою позицію, знаходити нові ідеї, передбачати можливі наслідки дій, визначати форми своєї участі в житті суспільства, спілкуватися, захищати й підтримувати закони і права людини, людина толерантна, глибоко національна [3, 35–36].

Університет повинен не тільки навчати, а й виховувати особистість, хоча, безперечно, виховання – процес постійний, безкінечний. Соціально-моральні характеристики майбутнього тележурналіста потрібно брати до уваги тією мірою, якою вони забезпечують справді професійні якості, його професійну культуру. Так, володіння знаннями про те, як отримувати інформацію, передбачає, що порядна людина буде це робити порядними методами. Тому, навчаючи технологій тележурналістської праці, викладачі просто не можуть бути байдужими до соціального портрета майбутнього тележурналіста. Це поняття повинно включати ті соціально-моральні, психолого-педагогічні характеристики особистості, від змісту яких залежить нормальне, людське, гуманне володіння інформаційними технологіями.

У вищих навчальних закладах України велика увага приділяється використанню виховного потенціалу навчальних предметів, які формують філософсько-світоглядну позицію, науковий досвід, пізнавальну активність і культуру розумової праці, навички самоврядування, соціальної активності й соціальної відповідальності, політичну культуру майбутніх тележурналістів; розвивають почуття любові до Батьківщини і свого народу, правосвідомість; сприяють виробленню свідомого ставлення до праці, естетичної культури і фізичного вдосконалення. Головне завдання вищих навчальних закладів – це виховання громадянина не для того, щоб примусово нав'язувати йому зовнішні демократичні ритуали, залучати до споживацьких ідеалів, а вчити тих особистих якостей, котрі на традиційно-збережних та творчо-оновлюваних засадах зроблять нашу Батьківщину життєспроможною, демократичною [1, 334–339].

Специфіка виховного процесу полягає в тому, що він включає в себе формування професійної спрямованості майбутніх тележурналістів і основ тележурналістської етики. При організації виховного процесу важливо пам'ятати про умови його результативності: формування морального обличчя майбутніх тележурналістів відбувається на основі діяльності людини і її спілкування із оточуючими; співвіднесення зовнішніх впливів з індивідуальними особливостями особистості; знання джерел і рушійних сил її самовизначення. Сьогодні варто звертати увагу на формування у майбутніх тележурналістів таких якостей: професійність, вірність обов'язкам, діловитість, уміння вести дискусію, відповідальність.

Виховна робота, що проводиться у вищих навчальних закладах, забезпечує актуалізацію теоретичних знань студентів-тележурналістів, спрямовує їх у практичну площину, звертає їхню увагу на найгостріші суспільні проблеми сьогодення, формує їх соціальну зрілість, і це все здійснюється як в умовах навчального процесу, так і в умовах цілеспрямовано організованої позааудиторної життєдіяльності студентів. Діяльність усіх інтегрованих суб'єктів виховного процесу – студентів, органів студентського самоврядування, заступників деканів, кураторів – спрямовано на пошук нових педагогічних технологій, на визнання пріоритету самовиховання майбутніх тележурналістів, індивідуальної діяльності, спрямованої на розвиток власного потенціалу.

Оскільки професійна культура спілкування – це цінність і творчість, то викладач повинен допомогти студентів-тележурналісту виявити його кращі риси як співбесідника і допомогти подолати ті, які заважатимуть у професійному спілкуванні. Для цього необхідно: знати шляхи подолання бар'єрів на шляху до взаєморозуміння, знати норми професійної, моральної культури усього суспільства і конкретної

соціальної групи, етику вербального та невербального спілкування.

Специфіка праці тележурналіста в тому, що він мусить знати культуру спілкування керівника з підлеглим, старшого з молодшим, освіченого з малограмотним у ситуації конфліктній та ейфорійній, урочистій та виробничій. Тому навчальний процес, аудиторну і позааудиторну освіту та виховання тележурналіста як співрозмовника доцільно спрямувати й шляхом демонстрування йому кращих зразків спілкування.

Для практичного вирішення проблем професійної культури спілкування ми звернулися до тренінгових технологій, які дозволяють актуалізувати інтеграцію навчальної та професійної діяльності при підготовці студентів в умовах університетської освіти.

Ми характеризуємо тренінгові технології як систему проектування й ефективного практичного застосування цілей, принципів, форм, методів і засобів інтенсивного навчання. Таким чином, у тележурналістській освіті тренінгові технології спрямовано на розвиток компетентності в спілкуванні, на формування навичок конструктивної поведінки, а також на освоєння учасниками нового досвіду творчої діяльності, міжособистісної комунікації.

Використання тренінгових технологій в освітньому процесі сприяє розвитку комунікативних та креативних здібностей студентів; актуалізації суб'єктної позиції у формуванні якостей, досвіду, необхідних студентам як майбутнім фахівцям; прояву професійної самостійності й готовності до майбутньої тележурналістської діяльності; активізації ціннісного ставлення до виховання, навчання в університеті, до професії; розвитку потенціалу особистості студента, прагненню до особистісного і професійного самовдосконалення майбутніх тележурналістів.

Важливим аспектом застосування цих технологій є досвід творчої взаємодії студентів один з одним, викладача і студентів. Усе це спрямовано на те, щоб перехід від отримання знань до їх застосування в професійній діяльності був максимально ефективним. Тому вже в період навчання в університеті у студентів змінюється ставлення до майбутньої професії, яка розглядається не як діяльність щодо реалізації абстрактних, безособових функцій, а як суспільно значуща творча професія, в якій затребувані конкурентоспроможні фахівці, що володіють високим виховним потенціалом, творчою індивідуальністю, здатні вносити вклад у розвиток сучасної тележурналістики. Завдяки цьому у студентів формується чітке уявлення про перспективи, методи і способи особистісного і професійного розвитку.

Цей аспект вивчення проблеми орієнтації студентів на формування професійної культури спілкування передбачає, що завданням журналістської освіти є передача культури спілкування, яка задає смисловий

контекст професійного становлення майбутнього фахівця і розвитку його суб'єктної позиції.

На наш погляд, тренінг-курс займає провідне місце у процесі формування культури професійного спілкування. Виділимо важливі завдання тренінгу. Це, по-перше, створення умов для забезпечення суб'єктної позиції всіх без винятку учасників (організація й підтримка високого рівня різних видів активності); по-друге, створення умов для успішного перебігу інтеракції – взаємодії, що виникає між суб'єктами діяльності (усередині тренінгової групи, у малих групах, між студентом і викладачем).

Проживання подій майбутньої професійної діяльності – реалізація різних аспектів взаємодії зі ЗМІ за допомогою виконання майбутнім тележурналістом професійних дій – повинно нести позитивний емоційний відбиток, супроводжуватися переживанням особистої успішності в результаті кожного вдалого вирішення завдання, відчуттям задоволеності від власної навчальної та професійної активності, від реалізації основних пізнавальних і професійних потреб особистості (саме останнє відкриває шлях до формування стійкої професійної мотивації). Групова форма роботи, що набула популярності у вищій школі, сприяє особистісно орієнтованому навчанню [3, 26].

Слід відзначити, що головним завданням викладача-тренера є забезпечення умов для виникнення позитивного характеру подій майбутньої професійної діяльності та контроль якості подій, які переживаються учасниками в ході тренінгу. Задоволеність результатом власної активності при вирішенні професійного завдання, яке вміщується в ситуації, перетворює її на позитивну подію, формує позитивний образ професійного майбутнього та конструює адекватний образ «Я – професіонал». При моделюванні ситуацій професійного майбутнього і створенні умов для їх проживання учасниками тренінгу, крім формування позитивного образу професійного майбутнього, забезпечується ще й обґрунтований смислопошуковий процес, який є основною рушійною силою розвитку особистості [5, 34–39].

Ми пропонуємо структуру комунікативного тренінгу майбутніх тележурналістів:

Перший блок. Спілкування у колективі

Заняття 1. Тренінг знайомства.

Заняття 2. Тренінг Я-висловлювань.

Заняття 3. Тренінг невербальних засобів комунікації.

Другий блок. Комунікативний розвиток майбутнього тележурналіста

Заняття 1. Тренінг комунікативних умінь.

Заняття 2. Тренінг розвитку культури професійного спілкування.

Заняття 3. Тренінг розвитку навичок слухання.

Третій блок. Комунікативність майбутнього тележурналіста у конфліктних ситуаціях

Заняття 1. Тренінг упевненості в собі.

Заняття 2. Тренінг психологічної допомоги майбутнім тележурналістам у стресових станах.

Заняття 3. Тренінг конструктивної поведінки у конфлікті.

Розглянемо перший блок – «Спілкування у колективі».

Мета: удосконалення комунікативних навичок, підвищення культури спілкування.

Завдання:

1. Актуалізувати сутність, принципи та функції культури професійного спілкування.

2. Створювати й підтримувати атмосферу колективного розв'язання проблем педагогічної взаємодії.

3. Розвивати перцептивні здібності.

4. Визначити комунікативні бар'єри в процесі адаптації майбутніх тележурналістів до професійного середовища.

Очікувані результати:

– зміцнення атмосфери довіри в тренінговій групі;
– удосконалення навичок групової взаємодії та комунікативних умінь;

– навчання технологій позитивної комунікації;
– навчання адекватного оцінювання міжособистісних стосунків у колективі.

Заняття 1. Тренінг знайомства

Основною метою є: адаптація учасників тренінгу до нового для них творчого навчального середовища; моніторинг ставлення до майбутньої діяльності для визначення «проблемних зон» у процесі адаптації.

Основні завдання:

– знайомство учасників;
– створення в групі атмосфери довіри, відкритості й психологічного комфорту;
– актуалізація мотивів участі у тренінгу;
– формування правил роботи групи;
– розвиток позитивних очікувань учасників тренінгу.

Базові поняття: тренінг, рефлексія, самореалізація особистості, педагогічна діяльність, образ педагога, професійні й життєві принципи, взаємодія.

Тривалість: 240 хвилин.

Структура заняття

Вправа 1. «Знайомство»

Мета: познайомитися із учасниками тренінгу, створити сприятливий мікроклімат.

Завдання: учасники виробляють собі картки із власним ім'ям, вказуючи про себе коротку характеристику:

– мої захоплення (правий верхній кут);
– мої найближчі цілі (правий нижній кут);
– яка сфера суспільного життя мене цікавить –

політика, освіта, соціальна сфера і т. п. (лівий нижній кут).

Далі учасникам на знайомство дається 5-7 хвилин. Кожен повинен представитися якомога більшої кількості людей, щоб запам'ятатися.

Обговорення: Чи вдалося представитися усім? Хто запам'ятався найбільше? На що звертали увагу при знайомстві?

Вправа 2. «Очікування учасників»

Мета: діагностування мотивації на роботу, отримання зворотного зв'язку.

Перед початком роботи тренер коментує очікування кожного та говорить про свої власні очікування.

Тренер пропонує учасникам написати на стикерах свої очікування від тренінгу (стикери мають форму сонця). По черзі учасники наклеюють їх на плакат із зображенням весняної галявини.

Вправа 3. «Власний герб і девіз»

Мета: дослідження ставлення до професійної діяльності тележурналістів для визначення «проблемних зон» у процесі професійної адаптації.

Тренер роздає аркуші паперу формату А-4 і пропонує намалювати свій герб, який повинен мати чотири сектори. Учасники заповнюють кожний сектор відповідними символами та піктограмами, які б найбільш точно виражали сутність кожного із секторів:

- перший – «Я – тележурналіст»;
- другий – «Мої одногрупники»;
- третій – «Я очима моїх одногрупників»;
- четвертий – «Моя професійна мрія».

Також необхідно написати фразу, яка могла б служити особистим девізом.

Після малювання кожен із учасників презентує свій герб і девіз та відповідає на запитання аудиторії.

Вправа 4. «Сніг пішов...»

Мета: отримати більше інформації один про одного, зняти емоційну напругу, підвищити настрої.

Усі учасники сидять на стільцях по колу. Тренер пропонує помінятися місцями тим учасникам, у кого виявиться однакова ознака. Наприклад, тренер промовляє: «Сніг пішов, завірюха...», далі промовляється кінцівка фрази, яка об'єднає принаймні декілька осіб у групі: усіх, хто сидить за першою партою, тощо. У свою чергу тренер намагається зайняти місце, яке звільнилося.

Обговорення результатів: хто про кого що запам'ятав?

Пропозиції тренера постійно вдосконалюються, наприклад, стосуються лише професійної сфери, лише родини, планів тощо. Тему може задати будь-хто з учасників.

Вправа 5. «Сходінки»

Мета: виявити реальні причини, які заважають майбутньому спеціалісту реалізуватись в освітньому середовищі; знайти оптимальні шляхи виходу з проблемних ситуацій.

Протягом 5 хвилин методом «мозкового штурму» учасники повинні назвати основні проблеми, які виникають на початку професійної діяльності.

Тренер фіксує проблеми, але не коментує й не критикує. Методом більшості виділяють від трьох до п'яти основних проблем. Залежно від кількості виділених проблем група об'єднується в підгрупи. Кожна з підгруп аналізує одну з проблем і пропонує шляхи її вирішення. Варіанти рішення записують на папері. Через 5 хвилин група за годинниковою стрілкою передає свій аркуш іншій групі, яка, у свою чергу, передає свій аркуш третій групі і т. д.

Робота з відпрацювання рекомендацій продовжується доти, доки аркуш повернеться по колу до тих, хто починав працювати над проблемою. Таким чином, за допомогою «сходінки» відпрацьовуються всі проблемні питання. Кожна підгрупа обговорює, аналізує та узагальнює отриману інформацію впродовж 5 хвилин. Потім кожна з груп представляє узагальнену інформацію всім учасникам. Тренер підбиває підсумки вправи, акцентуючи увагу учасників на найбільш вдалих рекомендаціях щодо розв'язання проблем.

Таким чином, ми дійшли до **висновків**, що виховання тележурналістів у формуванні культури професійного спілкування відіграє неабияку роль. Це важлива проблема суспільства і треба її поставити на міцний соціально-психологічний, культурно-психологічний та духовно-етичний ґрунт. Застосування тренінгу у формуванні культури професійного спілкування допомагає адаптувати студентів-тележурналістів до професійної діяльності, навчити їх правильно спілкуватися. Упровадження тренінгових вправ допомагає практично відтворити комунікативні вміння. Тому тренінг можна вважати новою технологією в навчально-виховному процесі, яка адаптує майбутніх тележурналістів до професії.

Подальші наші розвідки буде спрямовано на втілення тренінг-курсу в навчально-виховний процес ВНЗ.

Література

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : навч. посібн. / С. С. Вітвицька. – К. : ЦНЛ, 2003. – 316 с.
2. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посібн. / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2006. – 256 с.
3. Мосіяшко В. Ф. Українська етнопедогогіка : навч. посібн. / В. Ф. Мосіяшко. – Суми : Університетська книга, 2010. – 174 с.
4. Стельмахович М. Г. Сучасні проблеми національного виховання студентської молоді / М. Г. Стельмахович // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. – К., 1997. – Вип. № 7.
5. Жуков Ю. М. Коммуникативный тренинг / Ю. Жуков. – М. : Гардарики, 2003. – 223 с.
6. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. / Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.